

Euroopan unionin alueellinen institutionalisoituminen

Valtteri Paakki

790351A
LuK-tutkielma
Maantieteen
tutkimusyksikkö
Oulun yliopisto
09.12.2019

TIIVISTELMÄ

Euroopan unionin *EU* parlamentin vaalikaudella 2019-2024 nousee varmasti esiin ajatus uudesta perussopimuksesta, sillä viimeisimmän perussopimuksen voimaantumisesta on kulunut jo kymmenen vuotta. On tärkeää tarttua tähän ajankohtaiseen keskusteluun, ja tämä tutkielma valottaa Euroopan unionin alueellista institutionalisoitumisprosessia ja sen kompastuskiviä. Teoreettisena lähtökohtana tutkielmassa on poliittiseen maantieteen teoria alueiden institutionalisoitumisesta. Tämän teorian mukaan alueet ovat pohjimmiltaan sosiaalisia konstruktioita, ja niitä rakennetaan ja puretaan useiden eri toimien kautta. Alueiden institutionalisoitumisessa on neljä eri ulottuvuutta. Ensinnäkin alue vaatii territorion muotoutumisen eli alueella pitää olla jonkinlaiset rajat. Tutkielmassa käsitellään myös rajojen muuttunutta luonnetta. Toisekseen alueelle pitää muotoutua niin sisäinen kuin ulkoinen aluetietoisuus. Sisäistä aluetietoisuutta lähestytään tässä tutkielmassa alueidentiteetin kautta. Kolmanneksi alueella tulee olla symboleita, jotka tuovat alueen läsnäolon näkyväksi. Symbolien tuottamisessa merkittävässä roolissa ovat instituutiot ja neljäntenä käsitelläänkin alueen instituutioiden muotoutumista.

Tutkielmassa siis nämä jokainen ulottuvuus käydään erikseen teoreettisesti läpi ja sidotaan myös Euroopan unionin kontekstiin. Hallinnollisesti Euroopan unioni on integroitunut hyvin pitkälle, mutta EU-projektia on usein moitittu poliittiseksi ja elitistiseksi hankkeeksi. Tämän väitteen taustalla on se, että EU on jäänyt etäiseksi EU-kansalaisille. Tutkielmassa tunnistetaan muutamia spesifejä kipukohtia, joiden vuoksi tämä ylikansallinen alue ei ole ainakaan toistaiseksi institutionalisoitunut täysin. Institutionalisoituuko Euroopan unioni vahvaksi alueeksi jossain vaiheessa, jää nähtäväksi, se on pitkälti kiinni poliittisesta tahtotilasta.

SISÄLLYS

Johdanto.....	4
Alueiden institutionalisoituminen	6
Missä on Euroopan rajat?	7
Territorion määrittelyä.....	7
Euroopan unionin territorio.....	9
Identiteetti ja aluetietoisuus	12
Identiteetin skaalautuminen	14
Ulkoinen aluetietoisuus	15
Käsi sydämelle vie ja tähtilipulle kunnia tee	16
Perussopimus vai perustuslaki	18
Instituutiot.....	19
EU-kansalaisuus ja maahanmuuttajat	21
Yhteisen puolustuksen merkitys alueelliselle institutionalisoitumiselle	22
Johtopäätökset	23
Lähteet	27

JOHDANTO

Idea eurooppalaisuudesta ja yhtenäisestä Euroopasta ei ole uusi, sillä jo 1300-luvulla esitettiin ensimmäisen kerran ajatus Euroopan kuningaskuntien yhdistymisestä ja 1800-luvulla muun muassa Rousseau, Proudhon ja Bluntschli maalailivat kuvaa Euroopan liittovaltiosta (Paasi 2001: 9; Petrović 2016: 61). Toisen maailmansodan jälkeen yhtenäisen alueen muodostaminen on kuitenkin edennyt rivakasti. Euroopan unionin *EU* integraatio on syventynyt nopeasti, ja kyseessä ei ole enää vain vapaakauppa-alue, vaan taloudellisten sitoumusten lisäksi unioniin liittyy voimakkaita poliittisia ja myös kulttuurisia sitoumuksia. Samankaltaista ylikansallista aluerakennelmaa ei ole nähty missään milloinkaan aiemmin.

Euroopan unionin toimintaa ohjaavat perussopimukset. Neljä viimeisintä ovat voimaanastumisvuotensa mukaisesti Lissabonin sopimus 2009, Nizzan sopimus 2003, Amsterdamin sopimus 1999 ja Maastrichtin sopimus 1992, jonka myötä Euroopan yhteisöstä tuli Euroopan unioni. Tässä tutkielmassa selvyiden vuoksi ei käytetä erikseen termiä Euroopan yhteisö, vaan myös siitä käytetään nimitystä Euroopan unioni. Viimeisimmästä perussopimuksesta on siis jo yli kymmenen vuotta aikaa ja on odotettavissa, että keskustelu perussopimuksen uudistamisesta vain kiihtyy kuluvalla Euroopan parlamentin vaalikaudella 2019-2024. Jotta keskustelu perussopimuksista ja unionin tulevaisuudesta olisi mielekästä, tulee ensin selkeästi tarkastella, miten unionin alueellinen kehittyminen on edennyt historiassa ja mikä tilanne on tällä hetkellä.

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan Euroopan unionin alueellista institutionalisoitumista Anssi Paasin kehittelemän teorian näkökulmasta. Alueellisessa institutionalisoitumisessa on neljä eri ulottuvuutta. Alue vaatii institutionalisoituakseen tietyn territoriaalisen muodon, sisäisen ja ulkoisen aluetietoisuuden, symboleita sekä instituutioita. Tutkielman tarkoituksena on vastata keskusteluun unionin tilasta ja tulevaisuudesta kartoittamalla sitä, miten alueellinen institutionalisoituminen näkyy Euroopan unionissa ja mitkä ovat sellaiset kipupisteet, joissa institutionalisoitumiskehitys takkuilee.

Jokaiselle sukupolvelle Eurooppa on erilainen (Paasi 2001: 10). Jokainen sukupolvi myös muovaa Euroopan historiaa uudennlaiseksi seuraaville sukupolville. Se kuva Euroopasta ja Euroopan unionista, joka tässä tutkielmassa annetaan, on vuosituhanen

vaihteessa syntyneiden nuorten kuva. Tämä sukupolvi on siirtymässä seuraavan kymmenen vuoden aikana opiskelujen parista työelämään ja tämä tulee johtamaan myös siihen, että he tulevat muokkaamaan kuvaa Euroopasta heitä miellyttävään suuntaan. Paasin mukaan tällä hetkellä valtioilla on ikään kuin luonnollinen asema ja tämän takia jokaisen odotetaan olevan tietyn kansallisvaltion jäsen ja omaavan tietyn kansallisen identiteetin (2001: 11), mutta voi olla, että uudet päättäjäsukupolvet haluavat muokata tätä lainalaisuutta.

Tämä tutkielma ei kuitenkaan suoraan ota kantaa Euroopan unionin integraatioon ja sen tilaan. Alueen institutionalisoituminen on huomattavasti perinteistä integraatiota laajempi käsite. Integraatiosta ja federalismista puhuttaessa käsitellään lähinnä hallinnon tasoa, kun taas institutionalisoituneet alueet muovaavat kaikkien ihmisten ajatusta aluerakenteista. Tästä erosta huolimatta tutkielma antaa näkökulmaa myös EU:n yhdyntymiseen. Integraatioprosessiin liittyy instituutioiden muodostumista, siihen liittyy alueen tietty territoriaalinen muoto ja siihen liittyy symbolit sekä myös jossain määrin aluetietoisuuden kehittyminen. Mutta alue voi institutionalisoitua ilman integraatiota ja toisinpäin.

Tutkielman teoreettinen viitekehys on siis Anssi Paasin teoria alueiden institutionalisoitumisesta. Tutkielmassa tarkastellaan Euroopan unionin alueellista institutionalisoitumista. Käyn läpi jokaisen institutionalisoitumisen ulottuvuuden erikseen ja tuon yhteen tutkimuskirjallisuutta niistä, kyseessä on siis kirjallisuuskatsaus. Joissain tutkimuksissa institutionalisoitumiskehityksen eri ulottuvuudet on asetettu tiettyyn toisiaan seuraavaan järjestykseen tosin tiedostaen, että vaiheet ovat osin päällekkäisiä. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt rakentamaan loogiset siirtymät ulottuvuudesta toiseen, mutta tutkielmassa ei oteta kantaa siihen, onko näillä vaiheilla olemassa jokin tietty järjestys, jossa ne jokaisella alueella toteutuvat. Lopussa vedän hieman yhteen sitä, että mikä näiden ulottuvuuksien esiintymisjärjestys on EU:ssa ollut. Tutkielmalla on tarkoitus vastata kahteen kysymykseen. Ensimmäkin millaisilla toimenpiteillä alueellisen institutionalisoitumisen eri ulottuvuuksia yritetään toteuttaa ja toisekseen, miten institutionalisoitumisen eri ulottuvuudet ovat tähän mennessä EU:ssa toteutuneet.

ALUEIDEN INSTITUTIONALISOITUMINEN

Alueiden institutionalisoituminen on poliittisen maantieteen teoria, jonka on kehittänyt maantieteilijä Anssi Paasi. Paasin mukaan alueet eivät ole pysyviä, vaan dynaamisia, jatkuvassa muutoksessa olevia yksiköitä (2009: 123, 129). Alueet eivät myöskään ole luonnollisia, vaan pohjimmiltaan kyse on sosiaalisista ja poliittisista konstruktioista (Paasi 2001: 13; Gaberell & Debarbieux 2014: 124; Šifta & Chromý 2017: 98). Alueiden institutionalisoimiseen osallistuukin useita eri ryhmiä, erityinen rooli alueiden tuottamisessa on poliitikoilla, liikemiehillä, virkamiehillä, taiteilijoilla, opettajilla ja tutkijoilla (Paasi 2001: 13).

Alueiden institutionalisoitumisessa on neljä vaihetta: territorion, symbolien, instituutioiden ja aluetietoisuuden muotoutuminen (Paasi 2009: 134–137). Nämä vaiheet voivat ilmetä eri alueilla eri järjestyksessä ja osin myös limittäin. Koska alueet voivat institutionalisoitua, ne voivat myös epäinstitutionalisoitua eli lakata olemasta. Alueiden institutionalisoitumiseen liittyy usein tiettyjä historiallisia ja kulttuurisia tekijöitä (Paasi 2001: 8). Institutionalisoitumisprosessi on usein kuitenkin myös selkeä poliittinen projekti. Voikin nähdä, että historialliset ja kulttuuriset tekijät luovat tietyn polkuriippuvuuden poliittiselle projektille.

Alueita siis syntyy ja katoaa jatkuvasti. Sama jatkuva muutos hallitsee myös territorioita, aluetietoisuutta, symboleita ja instituutioita. Toisen maailmansodan jälkeen Euroopassa on tehty määrätietoista työtä uuden alueyksikön rakentamiseksi. Työn tuloksena alueelliset rakenteet Euroopassa ovat muuttuneet merkittävästi (Paasi 2001: 7). Suurimman osan 1900-luvusta maailmanpoliittisen järjestelmän perusyksiköitä olivat tiukasti rajatut kansallisvaltiot (Cetrà & Liñeira 2018: 718). 1900-luvun lopulla kansallisvaltioita pienemmät alueyksiköt nostettiin poliittisen päätöksenteon keskiöön, sillä niitä on alettu pitää taloudellisen kasvun vetureina (Antonsich 2010: 261; Keating 2017: 620). Toisaalta 1970-luvulta lähtien kansallisvaltiot Euroopassa ovat siirtäneet merkittävässä määrin valtaa Euroopan unionille (Cauvet 2011: 78; Cetrà & Liñeira 2018: 718). Monissa poliittisissa diskursseissa Euroopan unionin integraation syventämistä perustellaan välttämättömänä toimenpiteenä. Tällainen on esimerkiksi kilpailukyvyyn tavoittelu (Bristow 2010: 29). Kansallisvaltioiden suvereniteetti ja kansallisvaltion toimiminen politiikan perusyksikkönä haastetaan siis kahdelta eri tasolta (Bristow 2010:

8). Haastamisesta huolimatta territoriaalisilla kansallisvaltioilla on yhä edelleen vankka asema niin poliittisessa kuin tieteellisessä keskustelussa ja ihmisten arkielämässä (Bauder 2014: 97; Moisio & Kangas 2016: 282).

Globalisaation myötä alueet eivät enää ole niin rajattuja, ja osa tutkijoista onkin nähnyt, ettei alueita voi enää kuvata territorialismin kautta, vaan niitä on ajateltava relationaalisina yksikköinä (Gaberell & Debarbieux 2014: 124). Myös Painter nostaa esiin, etteivät kaikki alueet ole territorioita (2010: 1103). Gaberell ja Debarbieux tulevatkin siihen tulokseen, että alueita tulee katsoa niin territoriaalisesta kuin relationaalisesta näkökulmasta (2014: 124). Kun noudatellaan alueiden institutionalisoitumisteoriaa, on alueella jonkinlainen territoriaalinen muoto oltava, jotenkin alue on oltava rajattavissa. Tätä tarkastelen tutkielmani ensimmäisessä osassa.

Euroopan unionin territoriaalisen ulottuvuuden käsittelystä siirryn aluetietoisuuden käsittelyyn. Sisäisen aluetietoisuuden näen alueidentiteetin kautta. Alueidentiteetti on myös eräs keinoista, joilla poliittisessa diskurssissa pyritään määrittelemään territoriota (Painter 2010: 1092). Alueen institutionalisoitumiselle tärkeää on myös ulkoinen aluetietoisuus.

Kolmantena käsittelen symbolien muotoutumista. Symbolit ovat tärkeässä roolissa aluetietoisuuden ylläpitämisessä (Airriess ym. 2012: 51; Vainikka 2016: 9). Symbolien luomisessa ja ylläpitämisessä formaalit instituutiot ovat usein aloitteellisia ja toisaalta instituutiot sidotaan alueisiin symbolien kautta (Šifta & Chromý 2017: 108). Tämän vuoksi tarkastelenkin symbolien jälkeen instituutioiden muotoutumista osana Euroopan unionin alueellista institutionalisoitumista.

MISSÄ ON EUROOPAN RAJAT?

Territorion määrittelyä

Alueen institutionalisoitumiselle on tärkeää, että alueelle muotoutuu jonkinlainen territoriaalinen ulottuvuus. Perinteisesti territorio on määritelty tiukasti rajattuna alueena, jonka sisällä jokin tietty taho käyttää valtaa suvereenisti (Sassen 2008: 33; Luukkonen & Moisio 2016: 1454), kutsun tällaista näkemystä konservatiiviseksi territorialismiksi. Globalisaation myötä rajat etenkin 1980- ja 90-luvuilla muuttuivat helpommin ylitettäviksi ja puhuttiin jopa rajattomasta maailmasta, *borderless world* (Painter 2010:

1091; Cauvet 2011: 78; Gaberell & Debarbieux 2014: 124). Toisaalta tilanne on muuttunut 1990-luvulta, kun uudet globaalit uhat, kuten terrorismi, ovat nostaneet päätään (Painter 2010: 1091). Useissa maissa puolueet, jotka korostavat rajoja, kansallisuuksia ja kansallisvaltioiden suvereniteettia, ovat kasvattaneet kannatustaan (Painter 2010: 1090; Cauvet 2011: 78). Tätä keskustelua käydään myös Euroopan unionissa ja unionin jäsenvaltioissa – debatti Euroopan rajoista ja eurooppalaisuudesta käy kiivaana. Näiden ristivetojen takia territorion muotoutuminen on jossain määrin haastavimpia institutionalisoitumisen vaiheita Euroopan unionin kohdalla.

Territoriota määritellään myös sulkemalla jotkut alueet sen ulkopuolelle. Ei voi olla rajattua aluetta, jos jokin ei jää ulkopuolelle. Viime vuosina on paljon käyty keskustelua erilaisista rajoista. Samassa yhteydessä käydään keskustelua territorion perimmäisestä luonteesta. Edellä esitetty Sassenin näkemys on hyvin konservatiivinen, tiukkoihin rajoihin perustuva ajatusmalli (Luukkonen & Moisio 2016: 1454). Konservatiivisen territorialismin mukaan territoriot eivät voi olla päällekkäisiä ja, kuten sanottua, niillä on hyvin tiukat rajat (Painter 2010: 1094). Kuitenkin nykyään puhutaan paljon pehmeistä rajoista ja kansainvälisten sopimusten voi nähdä vieneen osan valtioiden itsenäisestä päätösvallasta (Painter 2010: 1091; Keating 2015: 137). Keatingin näkemyksen mukaan Kylmän sodan päättymisen jälkeen territoriot eivät ole kadonneet, vaan ne ovat uudelleenskaalautuneet (2017: 617). Toisaalta jo 1994 John Agnew kirjoitti territoriaalisesta ansasta, *territorial trap* (1994: 53). Territoriaalisella ansalla tarkoitetaan sitä, että huolimatta filosofisista lähtökohdista, maailman katsotaan muodostuvan samankaltaisista territoriaalisista alueista, useimmiten valtioista (Agnew 1994: 53). Agnew myös kritisoi sitä, että territorioihin suhtaudutaan usein luonnollisina entiteetteinä, vaikka todellisuudessa ne ovat historiallisesti rakentuneita konstruktioita (1994: 53). Maailman muuttuessa tällainen territoriaalinen ajattelu ei siis yksinkertaisesti enää riitä selittämään maailman tilallista olemusta. Tämäkin tutkielma osaltaan vahvistaa territoriaalisien ansan olemassaolon, sillä tutkielmassa tarkastellaan ensimmäisenä Euroopan unionin territoriaalista ulottuvuutta, ikään kuin se määritteli kaikki myöhemmät vaiheet, vaikka näin ei välttämättä ole.

Karttojen roolia territorion luomisessa ei voi väheksyä. On argumentoitu, että Euroopan unionin pyrkiessä tietotalouteen luodaan päätöksenteon tueksi erilaisia tilastoja ja karttoja tietystä alueesta, Euroopan unionin territoriosta (Gaberell & Debarbieux 2014:

123; Luukkonen & Moisio 2016: 1454). Alueen kartoittamista pidetään Gaberellin ja Debarbieuxin mukaan merkittävänä osana alueiden rakentamista, koska se antaa alueelle muodon ja retorisen syyn muodostaa tietty territorio, ja se helpottaa alueen sijoittamista tiettyyn relationaaliseen ympäristöön (2014: 123). Karttojen taustalla on usein monenlaisia neuvotteluita (Gaberell & Debarbieux 2014: 132), sillä sosiaaliset konstruktiot eivät ole mielivaltaisia – niiden muodostumiseen liittyy useita sosiaalisia ja historiallisia prosesseja. Muodostuttuaan kartat toimivat myös symboleina, jotka jatkuvasti uusintavat alueen rajattua territoriota (Kitchin & Dodge 2007: 335).

Olipa kyse sitten kartoista tai territorioista, on niitä käsiteltäessä muistettava, että vaikka ne usein sisältävät paljon historiallisia ja sosiaalisia prosesseja, on niiden muotoutumisen taustalla aina poliittiset päätökset (Painter 2010: 1091). Ilman tiettyjä poliittisia päätöksiä ei ole olemassa Euroopan unionin territoriota ja sama koskee Suomen territoriota. Koko alueellisen institutionalisoitumisen ja sen ulottuvuuksien tarkastelua leimaa näkemys siitä, että alueet eivät ole luonnosta syntyneitä entiteettejä, vaan ihmiset rakentavat niitä omalla toiminnallaan. Tätä ei voi korostaa liikaa. Painterin mukaan voisi myös nähdä, että luonteensa vuoksi territorio ei ole ikinä valmis, vaan se on jatkuvassa muutoksessa (2010: 1094). Tämä johtaa siihen, että territoriota on jatkuvasti ylläpidettävä (Painter 2010: 1105). Kuten edellä kävi ilmi, ylläpitäminen tapahtuu esimerkiksi karttojen avulla, toinen keino ylläpitää territorion rajoja on rajavalvonta.

Euroopan unionin territorio

Eurooppa on Euraasian mannerlaatan niemimaa (Paasi 2001: 12). Jo alakoulussa on opetettu ajattelemaan, että etelässä Eurooppa rajataan Välimereen, lännessä Atlantiin ja pohjoisessa Jäämereen sekä idässä Uralvuoriin. Kuitenkin maantieteellisesti tarkasteltuna etenkin kaakkoinen ja itäinen ulottuvuus ovat hankalia. Lisäksi on muistettava, ettei Euroopan unioni ole yhtä kuin Eurooppa. Tosin Euroopan unionin toimintaa ohjaavien perussopimusten mukaan kaikki Euroopan valtiot, jotka täyttävät jäsenyyden muut ehdot, voivat hakea unionin jäsenyyttä (Euroopan unionista tehdyn sopimuksen... 2012). Artiklassa 49 ei kuitenkaan tarkemmin kuvailla, mitkä valtiot tulkitaan eurooppalaisiksi, ja harkintavalta siinä onkin Euroopan unionin instituutioilla, päävastuullisena jäsenvaltioiden päämiehistä koostuva Eurooppa-neuvosto, jolle jäsenhakemus osoitetaan.

Euroopan unionin rajoja haastetaankin jatkuvasti, kun vielä ulkopuolella olevat valtiot pyrkivät unionin jäseneksi (Paasi 2001: 11) ja toisaalta nyt myös toiseen suuntaan, kun jäsenvaltio pyrkii irtaantumaan unionista. Kun unionin edeltäjä Euroopan hiili- ja teräsyhteisö, *European Coal and Steel Community ECSC*, perustettiin, muodostivat sen kuusi Keski-Euroopan maata. Tämän jälkeen unioni on laajentunut useampaan otteeseen. Lähihistorian merkittävin laajentuminen oli itälaajentuminen vuonna 2004, jolloin unioniin liittyi kerralla kymmenen uutta jäsenmaata, joista kahdeksan Itä-Euroopasta. Aivan viime aikoina on käyty myös jäsenyysneuvotteluja useiden Balkanin maiden kanssa ja myös neuvottelut Turkin kanssa ovat virallisesti käynnissä, vaikka todellista edistymistä niissä ei ole viime vuosina ollut. Unionille ei siis pääse muodostumaan institutionalisoituneita territoriaalisia rajoja.

Viime vuosina Euroopan rajavartiolaitos Frontexin, *the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union*, budjettia on kasvatettu (Budget 2019: 2), mikä johtuu halusta vahvistaa Euroopan unionin ulkorajoja. Frontexin tehtävänä on siis valvoa EU:n ulkorajoja, eli niillä budjettipäätöksillä, joilla Frontexia vahvistetaan, tullaan samalla vahvistaneeksi unionin rajoja ja territoriaa. Kuten edellä on käynyt ilmi, rajaviranomaiset ovat merkittävässä roolissa territorion ylläpitämisessä.

Frontex ei kuitenkaan ole ainoa väline EU:lle luoda territoriaalista aluetta. Kun Suomen aluekehitys alkoi toisen maailmansodan jälkeen, käytettiin Suomessa erilaisia kehityshankkeita keinoina legitimoida Suomen valtion valta valtakunnan syrjäisemmillä rajoilla (Ahlqvist & Moisio 2013: 29). Myös EU:ssa on käytetty ja käytetään samankaltaista prosessia territorion vahvistamisessa ja hallinnassa. Esimerkiksi Luukkonen ja Moisio katsovat, että EU:n rahoittamat hankkeet ympäri EU:n rakentavat samalla unionin territoriaa (2016: 1455). Euroopan unioni on pyrkinyt legitimoimaan omaa valtaansa menemällä suoraan alueille ja tukemalla suoraan alueita (Keating 2017: 615, 620).

Euroopan unionilla on käytössään naapuruuspolitiikka, jonka kautta EU pyrkii ohjailemaan naapurustoaan tiettyyn suuntaan (Korostelev 2013: 12). Naapuruuspolitiikka tapahtuu niiden valtioiden kanssa, jotka ovat Euroopan unionin jäsenmaiden naapurivaltioita. Naapuruuspolitiikan tavoitteena ei ole kumppanimaiden liittäminen unioniin, mutta se kylläkin koetaan hyvin pitkälti eurooppalaisten arvojen ja politiikkatoimien tuomisena noille alueelle ikään kuin ylhäältä alaspäin (Koch 2018:

603). Naapuruuspolitiikka hämärtää sitä rajaa, jonka sisäpuolella Euroopan unioni toimii, sillä tällä hetkellä esimerkiksi EU-rahoitus ei pysähdy unionin ulkorajalle ja Euroopan unioni operoi myös niin sanottujen rajojensa ulkopuolella.

Edellä tuli jo ilmi, että konservatiivisen territorialismin mukaan territoriot ovat tiukasti rajattuja ja ne eivät voi olla päällekkäisiä (Painter 2010: 1094). Euroopan unionin jäsenvaltioiden territorioita käsiteltäessä onkin lähes mahdotonta käyttää konservatiivista territoriokäsitettä (McGarry & O’Leary 2015: 28). Kuutta valtiota lukuun ottamatta kaikki unionin jäsenvaltiot kuuluvat Schengen-alueeseen, mikä tarkoittaa sitä, että näillä sisärajoilla ei pääsääntöisesti ole rajatarkastuksia ja liikkuminen jäsenvaltiosta toiseen on helppoa. Schengen-alueeseen kuuluu myös EU:n ulkopuolelta Islanti, Liechtenstein, Norja ja Sveitsi. Rajayhteistyötä varten on myös perustettu erilaisia instituutioita ja EU-rahoituksella tuetaan rajayhteistyöhankkeita kaikkialla Euroopan unionin alueella (Prokkola 2019: 1598). Toisaalta mielenkiintoista on myös se, että rajayhteistyöhankkeita on myös ulkorajojen yli, esimerkiksi Suomen ja Venäjän rajan yli tapahtuu paljon rajayhteistyötä (Koch 2018: 591).

Rajayhteistyötä on tosin haastettu viime vuosina pakolaiskriisin seurauksena. Erilaiset hankkeet ovat olleet laajemman poliittisen debatin takia käymistilassa ja Schengen-alueen vapaata liikkuvuutta on rajoitettu. Euroopan unionia voi kuitenkin pitää reaalimaailman esimerkkinä siitä, että territoriot voivat olla päällekkäisiä, jäsenvaltiot ovat nimittäin jakaneet hyvin paljon määräysvaltaa unionille (Painter 2010: 1095). Käytännössä tätä nykyä Euroopan unionin lainsäädäntö menee kansallisen lainsäädännön edelle sellaisissa asioissa, jotka kuuluvat perussopimuksissa määritellysti jollekin EU:n toimintasektoreista (McCormick 2011: 92). Toki on tärkeää huomata se, että perussopimus ei ole perustuslaki. Perussopimus on nimensä mukaisesti sopimus valtioiden välillä ja on aina purettavissa. Toisaalta Iso-Britannian eroprosessi osoittaa sen, että irtaantuminen sopimuksen sisällä saavutetuista eduista on poliittisesti haastavaa.

Iso-Britannian mahdollinen ero Euroopan unionista siis haastaa unionin territoriota. Toisaalta jonkun muun jäsenmaan ero voisi olla kovempi isku, sillä Iso-Britannia on historiallisestikin pysynyt hieman sivussa syvemmästä osallistumisesta Euroopan unionin alueelliseen institutionalisoitumiseen, mikä näkyy esimerkiksi siinä, ettei maa ole osa Schengen-aluetta, eikä ole ottanut käyttöön yhteistä valuuttaa, euroa. Toisaalta Iso-Britannian eroprosessi on myös vahvistanut EU:n asemaa unioniin jäävissä 27

jäsenvaltiossa. Entistä useampi EU-kansalainen pitää jäsenyyttä unionissa nyt hyvänä, kun Iso-Britannian eroprosessin poliittinen haastavuus on osoittanut eron seuraukset. Yhden jäsenvaltion menettäminen on myös nostanut unionin sisäistä aluetietoisuutta, jota tarkastellaan seuraavassa osiossa. Voi jopa nähdä, että Iso-Britanniasta on tullut EU:n toinen.

Lopuksi on käsiteltävä Turkki-kysymystä. Kuten edellä tuli ilmi, virallisesti Turkin jäsenyysneuvottelut ovat yhä edelleen käynnissä. Käytännössä keskustelut ovat kuitenkin jäässä ja keskustelu siitä tulisiko Turkin olla Euroopan unionin jäsen on vilkasta. Jo keskiajalla eurooppalaiset määrittivät itsensä suhteessa muihin ihmisryhmiin, kuten arabeihin, ottomaaneihin ja juutalaisiin (Petrović 2016: 61). Ottomaanit asuttivat nykyistä Turkin aluetta ja turkkilaisten katsotaan olevan ottomaanien jälkeläisiä. Yhä edelleenkin Turkin EU-jäsenyyttä vastustetaan korkeillakin poliittisilla tasoilla muun muassa sillä perusteella, että turkkilaiset ovat muita, eivät eurooppalaisia (Painter 2010: 1092). Tämä kuvastaa sitä, että identiteettikysymyksiä käytetään pohjana territorion määrittämisessä.

IDENTITEETTI JA ALUETIETOISUUS

Alueen institutionalisoitumisen kannalta on oleellista, että sille kehittyy sisäinen ja ulkoinen aluetietoisuus. Tässä tutkielmassa sisäisen aluetietoisuuden kehittymistä tarkastellaan alueidentiteetin kautta, ja sen jälkeen tarkastellaan vielä ulkoista aluetietoisuutta. Alueidentiteetti kuvastaa sitä ryhmää, johon ihminen kokee kuuluvansa. Jokaiselle meistä on tärkeää kuulua johonkin yhteisöön (Vainikka 2016: 9). Identiteetti on sosiaalinen konstruktio (Vainikka 2016: 8–9; Luhmann 2017: 1362). Identiteettiä siis jatkuvasti rakennetaan ja neuvotellaan uusiksi erilaisten performanssien kautta (Kaiser & Nikofova 2008: 543; Vainikka 2016: 9). Luhmann painottaa omassa näkemyksessään myös identiteetin relationaalista luonnetta, ja sitä että identiteettiä määritellään jatkuvasti sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa (2017: 1362). Alueidentiteetin rakentamiseen liittyvät esimerkiksi myöhemmin käsiteltävät symbolit ja erilaiset tapahtumat. Erityisesti tapahtumiin liittyy kuitenkin sellainen ilmiö, että ne lähinnä vahvistavat jo olemassa olevaa identiteettiä (Šifta & Chromý 2017: 101). Eurooppapäivää toukokuussa juhlistavat lähinnä he, jotka jo ovat omaksuneet eurooppalaisen identiteetin. Vaikka alueidentiteetistä puhutaan jonkinlaisena kollektiivisena

identiteettinä, ja vaikka siinä toki on piirteitä, jotka muutkin samaan alueeseen itsensä identifioivat jakavat, on kuitenkin muistettava, että jokaisen yksilön alueidentiteetti on hieman erilainen (Vainikka 2016: 6–7).

Identiteettiin liittyy ajatus meistä ja muista (Paasi 2001: 10; Vainikka 2016: 16; Šifta & Chromý 2017: 100). Kun yksilö kategorioi itsensä tiettyyn ryhmään (Vainikka 2016: 7), sulkee hän myös jotkut ihmiset tuon ryhmän ulkopuolelle. Eurooppalaisuudesta puhuttaessa tähän lainalaisuuteen liittyen mieleen nousee kaksi kysymystä: Mikä on eurooppalaisten ”toinen” ja toisaalta ketkä kaikki kuuluvat eurooppalaisuuden sisään? Itse asiassa historiallisesti eurooppalaisuutta on määritelty suhteessa muihin ihmisryhmiin, esimerkiksi keskiajalla eurooppalaiset määrittivät itsensä arabien, ottomaanien ja juutalaisten kautta (Petrović 2016: 61), ja kuten edellä tuotiin jo ilmi, yhä edelleenkin ottomaanien jälkeläiset eli turkkilaiset määrittävät monissa yhteyksissä epäeurooppalaisiksi (Painter 2010: 1092). Identiteetti liittyy vahvasti kulttuuriin ja arvoihin. Nykypäivänä eurooppalaisuutta usein määritelläänkin nimenomaa arvojen kautta. Näitä yhteisiä eurooppalaisia arvoja pyritään löytämään yhteisestä kulttuuriperinnöstä (Öner 2004: 31). Cauvetin mukaan globalisaation myötä kulttuurit ovat kuitenkin lähestyneet toisiaan viihdeteollisuuden ja rajojen yli tapahtuvan liikkumisen takia (2011: 79) eli tällaista yhteistä perintöä voi olla hankalampi tunnistaa. Toisaalta Cauvet muistuttaa myös vastakkaisesta näkemyksestä, jonka keskeinen väite on, että globalisaation myötä kansalliset kulttuurit eivät katoa, vaan muuttavat muotoa ja skaalautuvat uudella tavalla (2011: 79).

Edellä on jo tuotu ilmi, että Euroopan unionin territorio on jatkuvassa muutoksessa. Viimeksi suuria muutoksia tapahtui 2000-luvun alussa niin sanotun itälaajentumisen yhteydessä. Tuolloin myös EU-identiteettiä haastettiin ja tämä haastaminen on jatkunut tähän päivään asti. Poliittisella kentällä käydään jatkuvasti keskustelua unionin jakaantumisesta länsi- ja itäblokkiin. Kylmän sodan aikaan Euroopan unionia ja eurooppalaisuutta määriteltiin kommunismin ja Itä-Euroopan kautta ja tuolloin Itä-Eurooppa oli Euroopan ”toinen”. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Itä-Euroopan maissa kuitenkin tehtiin voimakas kulttuurinen ja poliittinen käänös kohti Eurooppaa (Kaiser & Nikiforova 2008: 554). Tiettyihin eurooppalaisiin ajattelumalleihin on kuitenkin jäänyt hyvin vahvasti kiinni ajatus siitä, että itäeurooppalaiset ovat EU-kansalaisten toinen, mikä heijastelee yhä tänäkin päivänä EU:n kehittämiseen. Toisaalta myös Itä-Euroopan maissa

on tiettyjä epäilyksiä Euroopan unionin yhdentymistä kohtaan. Näihin epäluuloihin syynä voi katsoa olevan sen, että Itä-Euroopassa EU:n nähdään uhkaavan paikallista kulttuurista perintöä eurooppalaistamisella.

Välillä argumentoidaan, että EU:n integraation syventäminen johtaa myös entistä voimakkaammin jaetun eurooppalaisen identiteetin syntymiseen, vaikka tätä ei olekaan aukottomasti pystytty osoittamaan (Luhmann 2017: 1360, 1365). Toisaalta asetelman voi kääntää myös pääläelleen: syvempi integraatio vaatii yhteistä identiteettiä. Esimerkiksi Zimmerbauer on todennut, että monilla uusilla hallintoalueilla paikallisidentiteettiä rakennetaan mainonnan kautta (2011: 243) ja näin hallintoalueelle pyritään saamaan hyväksyntä alueen asukkaiden keskuudessa. Paljon korostetaan myös sitä, kuinka ihmiset kasvavat tiettyyn maisemaan ja identiteettiin (Vainikka 2016: 12). Nostin tutkielman alussa esiin, että tämä tutkielma osaltaan esittää vuosituhannen vaihteessa syntyneiden suomalaisten nuorten kuvaa Euroopasta ja Euroopan unionista. Tämän sukupolven mielenmaisemassa Euroopan unioni on tavalla tai toisella ollut läsnä koko ajan, ja siinä roolissa tämä sukupolvi on itse asiassa ensimmäinen Suomessa. Vielä vajaa kaksikymmentä vuotta sitten muun muassa Paasi kirjoitti siitä, kuinka Euroopan unionilta puuttuu vahva identiteetti, mikä johtuu siitä, että hallinto ja ihmiset ovat unionissa kaukana toisistaan (2001: 21). Yhä edelleenkin Euroopan unionia tosin pidetään elitistisenä projektina (Petrović 2016: 59).

Identiteetin skaalautuminen

Perinteisesti käsitettä ”skaala” käytetään puhuttaessa eri aluetasoista. Skaalautumisesta on syytä kuitenkin puhua myös eurooppalaistumisen yhteydessä, sillä keskeisin väitteeni on, että myös identiteetissä on useita eri skaalalla toimivia kerroksia. Yleensä puhutaan paikallisista, alueellisista ja kansallisista identiteeteistä (Vainikka 2016: 17). Eurooppalainen identiteetti tuo uusille eurooppalaisille sukupolville identiteettiin vain aiempaa voimakkaamman uuden ylikansallisen skaalan – ja sen kehittyminen ei ainakaan automaattisesti ole poissa paikallisilta, alueellisilta tai kansallisilta identiteeteiltä. Toisaalta Šifta ja Chromý näkevät, että eri tasoiset identiteetit kilpailevat keskenään ja loppujen lopuksi yksilö ei voi omaksua kuin yhden skaalan identiteetin (2017: 101). Kaiser ja Nikiforova tosin ovat tutkineet eri skaalojen rakentumista päällekkäin Viron

Narvassa ja heidän mukaansa Euroopan unionin ja Viron skaalojen vaikutus Narvaan ei väistämättä ole kilpailuasetelma, Narvan eurooppalaistuminen ei ole poissa sen virolaisuudelta (2008: 559). Euroopan unionin komission tilaamiin ja Eurostatin tekemiin eurobarometreihin pitää suhtautua tietyllä kriittisyydellä, sillä ne itsessään tuottavat tietynlaista kuvaa yhtenäisestä Euroopasta (Öner 2004: 31) ja yleensäkin aina tutkimustieto, joka tarkastelee Euroopan unionia kokonaisuutena, rakentaa samalla mielikuvaa yhtenäisestä unionista (Luukkonen & Moisio 2016: 1453). Siitä huolimatta näen, että eurobarometrien tulokset, joiden mukaan EU-kansalaiset kokevat niin paikallisen, kansallisen kuin ylikansallisen identiteetin omakseen (Eurobarometri 2019: 46), kertovat myös siitä, että identiteetissä voi olla useita eri skaalatasoja.

Historiallisesti skaala-ajattelua on usein kritisoitu (Vainikka 2016: 8) siitä, että se luo skaalojen väliin hierarkkisia suhteita. Toisaalta jo 1990-luvulla ryhdyttiin painottamaan sitä, etteivät skaalat ole luonnollisia hierarkkisia rakennelmia (Marston 2000: 220). Myös tässä tutkielmassa nähdään skaala-ajattelun positiiviset puolet asioiden kategorisoimisen helpottamiseksi, eikä oleteta, että skaalojen väliin olisi välttämätöntä luoda minkäänlaisia valtasuhteita. Skaalalta toiselle siirtyessä ei siirrytä valtasoltoa toiselle vaan pikemminkin muutetaan mittakaavaa. Skaalautuminen näkyy myös EU:n politiikkatoimissa, sillä Euroopan unionin aluetta rakennetaan erilaisissa toimintatiloissa, jotka voivat olla myös eri skaalatasolla verrattuna itse unioniin (Luukkonen & Moisio 2016: 1462). Skaaloista puhuttaessa on kuitenkin tärkeää muistaa Marstonin painokas kommentti, että skaalat ovat sosiaalisia konstruktioita (2000: 239).

Ulkoinen aluetietoisuus

Vakiintunut alue on läsnä ihmisten sosiaalisessa toiminnassa ja diskursseissa, niin itse alueella kuin sen ulkopuolella (Paasi 2001: 18). Alueidentiteetti kuvastaa hyvin sisäisen aluetietoisuuden kehittymistä, mutta vähintäänkin yhtä tärkeää alueen institutionalisoitumiselle on ulkoinen aluetietoisuus. Sillä tarkoitetaan sitä, miten alue tunnustetaan laajemmassa kehyksessä (Paasi 2009: 136; Šifta & Chromý 2017: 102). Euroopan unionin osaltahan tämä tarkoittaa sitä, että miten Euroopan unioni tunnustetaan alueena esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien joukossa tai epävirallisemmissa G8- tai G20-ryhmittymissä, mutta myös eri valtioiden, kuten Yhdysvaltojen, silmissä.

Euroopan unionin komission tuleva puheenjohtaja Ursula von der Leyen on linjannut tavoitteeksensa unionin yhtenäisyyden etenkin ilmastoasioissa (von der Leyen 2019: 5). Mikäli unioni kykenee toimimaan yhtenä rintamana, kasvaa myös sen ulkoinen aluetietoisuus. EU:ssa ulkoisen aluetietoisuuden luomisessa ja ylläpitämisessä jäsenvaltioiden poliittinen tahtotila on merkittävässä roolissa. Onko valtioilla todella halua toimia globaaleilla areenoilla yhtenäisessä rintamassa unionin kautta vai lähtevätkö valtiot soiloilemaan? Haukkalan mukaan joissakin jäsenvaltioissa on noussut esiin halua neuvotella tietyistä asioista kahdenvälisesti ohi unionin (2012: 108) ja tämä heikentää ulkoista aluetietoisuutta. Toisaalta jokaisen uuden perussopimuksen myötä Euroopan unionin yhteistä ulkosuhdehallintoa on vahvistettu (McCormick 2011: 206; Haukkala 2012: 105).

KÄSI SYDÄMELLE VIE JA TÄHTILIPULLE KUNNIA TEE

Edellä on käyty perusteellisesti läpi identiteettiä ja alueidentiteettiä, eurooppalaisuutta. Alueidentiteetti on kokemus kuulumisesta jollekin tietylle alueelle, tunne siitä, että täällä olen kotonani (Šifta & Chromý 2017: 99). Tällaiseen kokemukseen vaikutetaan muun muassa mediaviestinnällä ja koulutusjärjestelmällä (Paasi 2001: 9) sekä symboleilla (Airriess ym. 2012: 51; Vainikka 2016: 9). Tässä yhteydessä keskitytään erityisesti symboleihin, jotka voivat olla konkreettisia taideteoksia, graafisia symboleita, mutta myös perinteitä ja jaettuja sosiaalisia käytäntöjä (Vainikka 2016: 18; Šifta & Chromý 2017: 103). Myös joihinkin instituutioihin voi liittyä suurta symboliarvoa. On myös tärkeää huomata, että vaikka aluksi symboleita mieluusti lähtee etsimään oikein etsimällä, on myös alueen nimi jo itsessään symboli (Šifta & Chromý 2017: 98).

Alueiden ja kulttuurien skaalautumiseen liittyy olennaisesti muistityö, ”*memory work*” (Kaiser & Nikiforova 2008: 546). Symbolien kehittymiselle onkin tärkeää tietty historiallinen pohja (Šifta & Chromý 2017: 103). Symbolit, jotka selkeästi edustavat alueen historiaa, ovat myös selkeämmin läsnä alueen asukkaiden elämässä. Silti on muistettava, että symboliikan uusintamisen ja toistamisen taustalla on aina erilaisia toimijoita (Šifta & Chromý 2017: 107) eli niitäkään ei tule annettuina ottaa. Symbolisen muotoutumisen vaihe alueellisessa institutionalisoitumisessa on täytetty siinä vaiheessa, kun enemmistö alueen asukkaista jakaa saman symboliikan (Šifta & Chromý 2017: 103).

Nämä jaetut symbolit ovat läsnä jokapäiväisessä elämässä. Ne ovat patsaita, tapahtumia sekä katuja ja rakennuksia (Kaiser & Nikiforova 2008: 546), joilla luodaan ja ylläpidetään jaettua historiaa sekä vahvistetaan yhtenäisyyttä (Whelan 2016: 63). Euroopan unionistakin – ainakin unionin pääkaupungista Brysselistä - löytyy jo tällä hetkellä tällaisia arkipäiväisiä jaettuja symboleita: esimerkiksi lähes kaikki unionin tärkeimmät hallintorakennukset on nimetty edesmenneiden unionin kehitykselle merkittävien henkilöhahmojen mukaan. Ylipäätään EU:n hallintorakennukset ovat symboleita, jotka edustavat unionin instituutioita ja unionin läsnäoloa alueella. Omassa tutkimuksessaan Vainikka (2016: 13) puhuu siitä kuinka visuaaliset maisemat ovat tehokkaita identiteetin rakentamisessa erityisesti silloin, kun ne toistuvat. Tämän takia myös Euroopan unionin on jatkuvasti toistettava läsnäoloaan kansalaistensa arkipäivässä. Vainikka mainitsee yhdeksi esimerkiksi tällaisesta joka päivä toistuvasta läsnäolosta Euroopan unionin tähtilipun (2016: 14). Tämä tähtilippu löytyy esimerkiksi sellaisten rakennusten seinistä, joiden rakentamista EU on eri rahastojensa kautta tukenut. On kuitenkin huomattava, että vaikka Euroopan unionille on kehitetty jo suhteellisen vahva symbolijärjestelmä, eivät EU-kansalaiset sitä ole juurikaan omaksuneet ja tämä symboliikka ei välttämättä kovista yrityksistä huolimatta tavoita kansalaisia arkipäivässä.

Tarkastellaan vielä hieman Euroopan unionin tähtilippua, sillä symboleilla voi olla erilaisia merkityksiä eri ihmisille (Šifta & Chromý 2017: 104), ja EU-lippu on tässä yhteydessä erittäin hyvä esimerkki. Sinisellä taustalla EU:n tähtilipussa on 12 kullattua tähteä, jotka edustavat yhtenäisyyttä, solidaarisuutta ja harmoniaa. Tähtilippu otettiin Euroopan unionin käyttöön vuonna 1985. Euroopan unionin integraatiota kannattaville tähtilipun aiheuttamat konnotaatiot ovat positiivisia, sen sijaan kansallismieliset ja integraatiota vastustavat henkilöt näkevät lipun edustavan kansallisvaltioiden vallan murentamista ja elitistisyyttä. Šiftan ja Chromýn näkemyksen mukaan tämän kaltaiset ristiriitaisuudet heikentävät symbolin käyttömahdollisuuksia alueidentiteetin luomisessa (2017: 109).

Yhteisen kielen merkitystä symbolijärjestelmänä, joka edistää alueen institutionalisoitumista, ei voi korostaa liikaa. Tämän voi nähdä myös olevan haaste Euroopan unionin institutionalisoitumiselle (Öner 2004: 32), sillä EU:ssa on vankka tahtotila pitää yllä jäsenvaltioiden virallisia kieliä ja perussopimuksissa kaikki jäsenvaltioiden kielet on luokiteltu unionin virallisiksi kieliksi. Toisaalta työkielinä

Euroopan unionissa ovat vakiintuneet englantia ja ranska, jossain määrin ehkä saksa. Englannin kieli on puhutuin kieli EU-kansalaisten keskuudessa, ja siitä on vahingossakin muodostunut jonkinlainen jaettu symbolijärjestelmä unionin sisällä. On mielenkiintoista seurata, mitä tälle kehityskululle tapahtuu, mikäli Iso-Britannian ero Euroopan unionista konkretisoituu. Eron myötä myös enemmistö englantia äidinkielenään puhuvista lähtisi unionista.

Jaetuilla sosiaalisilla käytännöillä ihmiset toteuttavat jakoa 'meihin' ja 'muihin'. Aluetietoisuuden käsittelyssä tuli jo ilmi, että tämä jaottelu on yksi alueen institutionalisoitumista vahvistava tekijä (Paasi 2001: 10; Vainikka 2016: 16; Šifta & Chromý 2017: 100). Näitä jaettuja käytäntöjä voivat olla esimerkiksi passi, valuutta ja laulukilpailut (Öner 2004: 31; Vainikka 2016: 18). EU-kansalailla on kotimaasta riippumatta käytössä samankaltainen passi ja yhteinen valuutta euro on ollut käytössä useammassa jäsenvaltiossa vuodesta 2002 lähtien. Siirtyminen yhteiseen valuttaan oli merkittävä vahvistus Euroopan unionin alueelliselle institutionalisoitumiselle, sillä historiallisesti katsottuna nimenomaan valuutta on ollut valtioille yksi merkittävimmistä symboleista (Paasi 2001: 17). Niissä EU:n jäsenmaissa, joissa euro on käytössä, tunne EU-kansalaisuudesta on voimakkaampi (Eurobarometri 2019: 40). Se tosin heikentää asian merkitystä, etteivät kaikki unionin jäsenvaltiot ole mukana yhteisvaluutassa. Laulukilpailuita ei sinänsä Euroopan unionin osalta löydy, sillä Eurovision laulukilpailut on itsenäisen Euroopan yleisradioyhtiön järjestämä kilpailu, johon osallistuu myös unionin ulkopuolisia maita.

Perussopimus vai perustuslaki?

Vuonna 2002 Euroopan unionissa ryhdyttiin laatimaan perustuslakia (Petrović 2016: 68). Tuolloin, ja vielä tänäkin päivänä, Euroopan unionin toimintaa ohjaavat perussopimukset. Perussopimus on itsenäisten valtioiden välinen asiakirja. Perustuslain on taas katsottu historiallisesti olevan sopimus valtion/hallinnon ja kansalaisten välillä (McCormick 2011: 75–78). Iso-Britannian eroprosessi Euroopan unionista osoittaa, että perussopimuksesta irtaantuminen on poliittisesti äärimmäisen vaikeaa, mutta silti teoriassa sopimus on aina purettavissa. Tämä eroprosessi osoittaa, että käytännössä perussopimusta voidaan kuitenkin pitää ainakin lähes yhtä sitovana kuin perustuslakia,

mutta symbolisesti ero on merkittävä. Mikäli unionin alueellista institutionalisoitumista tahdotaan vahvistaa, on perustuslain laatiminen siihen hyvä keino. 2000-luvun alussa perustuslakia ei lopulta saatu aikaiseksi, sillä se kaatui kahdessa jäsenmaassa kansanäänestyksessä. Prosessin lopputulemana oli uusi perussopimus: Lissabonin perussopimus astui voimaan vuonna 2009.

Tässä tutkielmassa kysymys perussopimuksesta ja perustuslaista käydään osana institutionalisoitumisen symbolien muotoutumista. Tämä kysymys on kuitenkin yhtä lailla myös institutionaalinen (Gaberell & Debarbieux 2014: 124) ja tämä osoittaaakin sitä, etteivät alueiden institutionalisoitumisteorian eri ulottuvuudet ole yksiselitteisiä. Edellä tuli kuitenkin ilmi, että eroa perussopimuksen ja perustuslain välillä nykypäivän EU:ssa voi pitää lähinnä symbolisena, jolloin on perusteltua käsitellä tämä kysymys tässä vaiheessa tutkielmaa.

INSTITUUTTIOT

Instituutiokäsite on laaja ja kiisteltykin. Rodríguez-Pose painottaa omassa talousmaantieteen artikkelissa sitä, että on tärkeää puhua niin muodollisista kuin epämuodollisista instituutioista (2013: 1038). Muodollisia instituutioita ovat lait ja organisaatiot (Rodríguez-Pose 2013: 1038). Nämä muodolliset instituutiot ovat tunnistettavissa helposti, mutta epämuodolliset instituutiot, kuten normit, perinteet ja epämuodolliset verkostot (Paasi 2009: 136), on huomattavasti hankalammin havaittavissa. Alueellisen institutionalisoitumisen kannalta instituutioiden tehtävänä on ylläpitää ja uusintaa alueen territoriaalista ja symbolista ulottuvuutta (Paasi 2001: 18) sekä niin ulkoista kuin sisäistä aluetietoisuutta.

Euroopan unionissa muodollisten instituutioiden kehittymiselle erittäin merkittävä oli 1970-luku (Petrović 2016: 63). Tätä voi jopa pitää yhtenä federalistien voitoista, sillä ennen 1970-lukua Ranska ja Ranskan presidentti Charles de Gaulle oli vastustanut Euroopan unionin integraation syventämistä (Petrović 2016: 63). Näistä 1970-luvulla perustetuista instituutioista merkittävimpänä voinee pitää demokraattisesti vaaleilla valittavan parlamentin perustamista.

Tästä demokraattisestakin ulottuvuudesta huolimatta Euroopan unionin muodollisia instituutioita pidetään yleensä etäisinä EU-kansalaisille, vaikka ne monesti

vaikuttavatkin kansalaisten elämään jopa enemmän kuin jäsenvaltioiden hallitukset (Luhmann 2017: 1364). Tämän ilmiön taustalla nähdäkseen vaikuttaa muun muassa depolitisaation prosessi. Jäsenvaltioiden poliittisessa diskurssissa Euroopan unioniin ja sen instituutioihin suhtaudutaan monesti kaukaisina ja luonnollisina entiteetteinä, joiden toimintaan ei voi vaikuttaa. Tämä jäsenvaltioiden johtavien poliitikkojen diskurssi tarttuu myös EU-kansalaisten ajattelumaailmaan ja EU-instituutiot nähdään välttämättöminä pahoina, joiden toimintaan ei voi oikeastaan vaikuttaa. On myös esitetty kritiikkiä siitä, että EU on keskittänyt instituutioitaan liiaksi (Simeon 2015: 101; Cetrà & Liñeira 2018: 724). Tähän keskusteluun on hankala sanoa ehdotonta kantaa: Useat EU-instituutiot on hajautettu ympäri unionia, mutta toisaalta Brysseliin viitataan usein EU:n pääkaupunkina perustellusti. Monet olennaisista instituutioista sijaitsevat Brysselissä ja jäsenvaltioista lennetään sinne virkamiestasolla lähes päivittäin.

Euroopan unionin institutionaalinen perusta on taloudellisessa integraatiossa (Paasi 2001: 11). Tämä historia johtaa siihen, että muodollisten instituutioiden asema on Euroopan unionissa vahvempi. Perinteisesti on nimittäin nähty, että nimenomaan muodolliset instituutiot ovat olennaisia talouskehitykselle (Rodríguez-Pose 2013: 1038). Osaltaan muodolliset instituutiot kuitenkin myös luovat epämuodollisia instituutioita toiminnassaan. Esimerkiksi koulutuksella on merkittävä rooli alueidentiteetin rakentamisessa (Paasi 2001: 11; Luhmann 2017: 1364) ja koulutusjärjestelmä on yksi yhteiskunnan muodollisista instituutioista. Euroopan unionissa koulutuspolitiikka on pitkälti jätetty kansallisvaltioiden käsiin, vaikka toki myös sillä sektorilla yhteistyötä pyritään syventämään. Tämän voi nähdä esimerkiksi eurooppalaisen korkeakouluverkoston luomisessa, ”jonka tavoitteena on muodostaa eurooppalainen koulutusalue vuoteen 2025 mennessä” (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019).

Kuitenkin jo tähänkin asti koulutuspolitiikan sektorilla on ollut useita eri yhteistyön menetelmiä, merkittävimpänä vaihto-ohjelma Erasmus, jonka myötä kymmenet tuhannet opiskelijat ovat olleet vaihto-opintojaksolla toisessa EU-maassa. Tämän muodollisen ohjelman, muodollisen instituution, voi nähdä kasvattavan tietynlaista eurooppalaista sukupolvea, jonka ajattelutavassa on tiettyjä tunnistettavia epämuodollisia jaettuina instituutioita. Epämuodolliset ja muodolliset instituutiot ovat siis ainakin tietyissä hetkissä vahvasti sidottu toisiinsa.

Tietynlaisten instituutioiden merkitys Euroopan unionille korostuu, kun uusi valtio pyrkii unionin jäseneksi. Yleensä tämän valtion tulee jäsenyyden saavuttamiseksi toteuttaa institutionaalisia uudistuksia (Rodríguez-Pose 2013: 1038). Lähtökohtaisesti tällä tarkoitetaan nimenomaan muodollisiin instituutioihin liittyviä uudistuksia, esimerkiksi lainsäädännön muovaamista yhteensopivaksi Euroopan unionin lainsäädännön kanssa. Mutta kuten edellä tuli ilmi, muodolliset ja epämuodolliset instituutiot ovat myös sidoksissa toisiinsa, ja näin ollen jäsenmaiksi haluavia valtioita eurooppalaistetaan jäsenyysprosessissa myös epämuodollisten instituutioiden osalta. Tätä valtioiden eurooppalaistamista tapahtuu myös suhteessa jäsenvaltioihin (Bristow 2010: 29), kun unionin lainsäädäntöä ja suosituksia viedään kansalliseen lainsäädäntöön ja hallintoon.

Varoen Gaberell ja Debarbieux tulevat vertailevan tutkimuksen perusteella siihen tulokseen, että alueen territorion muodostumiselle on välttämätöntä toimiva institutionaalinen pohja (2014: 135). Tämä kuvastaa hyvin institutionalisointiprosessin eri ulottuvuuksien kehittymisen päällekkäistä luonnetta reaali maailmassa. Kuten edellä on jo tullut ilmi, myös symbolien ja instituutioiden kehittyminen kulkevat pikemminkin rinnakkain kuin täysin erillisinä prosesseina toisistaan. Sama koskee aluetietoisuutta: se ei ole itsenäisesti kehittyvä ulottuvuus, vaan symbolit, territoriaalinen ulottuvuus ja instituutioiden kehittyminen ovat vahvasti sidoksissa siihen. On kuitenkin perusteltua tarkastella ensin symboleita ja sen jälkeen instituutioita, sillä nämä instituutiot ”tekevät itsensä näkyviksi symbolien kautta” (Šifta & Chromý 2017: 108). Toki tämä suhde toimii molempiin suuntiin, sillä usein keskeiset instituutiot ovat merkittävässä roolissa luotaessa ja uusinnettaessa symboleja.

EU-kansalaisuus ja maahanmuuttajat

Edellä on tullut jo ilmi EU-kansalaisuus, joka itsessään on myös instituutio (Petrović 2016: 67). Se on muodollinen instituutio, mutta kaikkienensa se sisältää myös epämuodollisen instituution piirteitä. Muodollisen siitä tekee se, että se on lainsäädännöllä säädetty – epämuodollisen taas se, että siihen liitetään tiettyjä ominaisuuksia ja käyttäytymismalleja. Esimerkiksi Petrovićin mukaan EU-kansalaisuus luotiin lähinnä sellaisia eurooppalaisia varten, joiden elämäntapa on hyvin liikkuvainen

(2016: 68). EU-kansalaisuus luotiin 1990-luvun alussa ja joidenkin arvioiden mukaan tämän instituution luominen on vienyt Euroopan unionia federalistisempaan suuntaan (McGarry & O’Leary 2015: 26).

Mielenkiintoinen kysymys Euroopan unionin institutionalisoitumista pohdittaessa on unionin alueelle tulevat siirtolaiset. Monessa maassa siirtolaisille ei myönnetä muodollista kansalaisuutta (Bauder 2014: 91). Muun muassa Delanty on todennut, että globaalissa ajassa yhteiskunnan jäsenyys ei enää määräydy kansalaisuuden mukaan (Delanty & O’Mahony 2002: 174), mutta siitä huolimatta monien yhteiskunnan palveluiden ja organisaatioiden piiriin pääseminen vaatii kansalaisuutta. Tällä hetkellä muodollisen kansalaisuuden katsotaan olevan sidottu territoriaalisiin kansallisvaltioihin, mutta Bauderin mukaan tätä ei pitäisi pitää ainoana totuutena (2014: 98; Paasi 2001: 24). Euroopan unionissa EU-kansalaisuus perustettiin Maastrichtin sopimuksessa ja samassa sopimuksessa määriteltiin myös EU-kansalaisten oikeudet (McGarry & O’Leary 2015: 25). Sopimuksen mukaan yhden EU-maan kansalaisella on perusoikeudet myös muissa EU-maissa. Suomessa tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että toisen EU-maan kansalainen saa äänestää kuntavaaleissa Suomessa asuessaan. Euroopan unionin alueelle tulevien siirtolaisten kohdalla, jotka saavat muodollisen kansalaisuuden tai oleskeluluvan, voikin olla niin, että valtioiden sijaan, he identifioivat itsensä ylikansalliseen EU-kansalaisuuteen.

Toisaalta Euroopan unionin ulkopuolelta tuleviin siirtolaisiin liittyy myös me-muut-asetelman muodostuminen. Maahanmuutosta on tullut EU:lle ”toinen”, joka yhdistää EU-kansalaisia. Muun muassa Öner on todennut, että erityisesti EU-alueen ulkopuolelta tuleviin siirtolaisiin liitetään ajatus siitä, että he ovat toisia – eivät eurooppalaisia (2004: 29). Maahanmuutto on siis yhteiskunnallinen ja ajankohtainen ilmiö, joka vahvistaa Euroopan unionin institutionalisoitumista niin instituutioiden, territorion kuin aluetietoisuudenkin muotoutumisen osalta.

Yhteisen puolustuksen merkitys alueelliselle institutionalisoitumiselle

Edellä tuli ilmi, että yksi instituutioiden tehtävistä on ylläpitää ja uusintaa alueen territoriaalista ulottuvuutta (Paasi 2001: 18). Tätä tehtävää varten alueilla on usein käytössä niin ”pehmeitä” kuin ”kovia instituutioita”. Pehmeiksi instituutioiksi voidaan

laskea koulut ja media, jotka alueellisen sosiaalistamisprosessin, *process of spatial socialization*, luovat ja ylläpitävät territoriota (Paasi 2001: 18). Euroopan unionin koulutuspolitiikan sektoria setvittiin jo edellä, mutta tässä yhteydessä on todettava, että alueellisen institutionalisoitumisen kannalta sitä vaivaa sama asia kuin Euroopan unionin mediaa – sen puute. Tällä hetkellä Euroopan unionista puuttuu alueellinen sosiaalistamisprosessi ja tämä johtaa siihen, etteivät EU-kansalaiset tiedosta EU-ulottuvuutta omassa arkipäivässään. Itse asiassa tämä osoittaa myös sen, että symboleilla yksistään ei ole mitään merkitystä. Symboleja käsiteltäessä tuli ilmi, että Euroopan unionin tähtilippua toistetaan kyllä joka hankkeessa, jossa unioni on mukana, mutta ilman instituutioiden mukanaan tuomaa alueellista sosiaalistamisprosessia tuo lippu jää vaille jaettua merkitystä.

Toiset instituutiot edustavat niin sanottua kovaa voimaa. Tällaisia ovat esimerkiksi poliisi, armeija ja rajavartiolaitos (Paasi 2001: 18). Territoriaalista ulottuvuutta käsiteltäessä tuotiin esiin Frontexin kasvanut budjetti ja sen territoriota vahvistava vaikutus. Euroopan unionin alueellisessa institutionalisoitumisessa ollaan tässä kysymyksessä vedenjakajalla. Unionille on luotu tiettyjä instituutioita, jotka edustavat kovaa voimaa, esimerkiksi juuri Frontex ja Europol, mutta päävastuu näissä kysymyksissä on haluttu säilyttää jäsenvaltioissa, ja kärkeä on ollut yhteistyö, ei yhteinen. Kuitenkin esimerkiksi Ranska on puhunut lämpimästi yhteisen puolustuksen puolesta. Tällainen kehityskulku vahvistaisi selvästi Euroopan unionin institutionaalista pohjaa ja institutionalisoitumiskehitystä.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä on yksityiskohtaisesti käyty läpi alueellista institutionalisoitumista ja sen ilmenemistä Euroopan unionin kehityksessä. Alueiden institutionalisoitumisteorian mukaan alueet ovat luonteeltaan dynaamisia, jatkuvasti muutoksessa olevia, sosiaalisia konstruktioita. Ennen 1970- ja 1980-lukuja idea yhtenäisestä Euroopasta oli lähinnä akateemista, mutta tuolloin keskustelu siirtyi merkittävässä määrin myös politiikoille, kun EU:lle alkoi muodostua vahvaa institutionaalista pohjaa (Petrović 2016: 63). Eli konkreettisia toimia unionin institutionalisoimiseksi alkoi ilmestyä 1970-luvulla. Tosin

kuten edellä on tullut esiin, on tietyt ajatukset yhtenäisestä Euroopasta nousseet esiin jo 1300-luvulla.

Euroopan unionin territoriota haastetaan jatkuvasti niin sisältä kuin ulkoa. Toisaalta territoriota on vahvistettu panostamalla yhteiseen rajavalvontaan, ja suunnitelmat yhteisestä puolustuksesta vahvistaisivat toteutuessaan paitsi unionin institutionaalista pohjaa, myös unionin territoriota, koska tuolloin viimeistään olisi määriteltävä se alue, jota unionin yhteiset puolustusvoimat tarvittaessa turvaa. Tällä hetkellä panostuksista rajavalvontaan huolimatta unionin ulkorajat ovat etenkin rahoituksen näkökulmasta epäselvät, sillä naapuruuspolitiikan kautta unioni tukee, ja monien näkemysten mukaan eurooppalaistaa, myös sen ulkopuolisia maita.

Alueiden institutionalisoitumisteoriassa yhdeksi peruspilariksi alueen kehitykselle ajatellaan aluetietoisuus ja tässä tutkielmassa sisäistä aluetietoisuutta on tarkasteltu jaetun identiteetin kautta. Petrović luo kuitenkin vaihtoehtoisen näkökulman esittämällä kysymyksen siitä voisiko identiteetin tilalla yhtenä alueen peruspilareista olla jaettu ideologia (2016: 57). Edellä on käyty läpi monelta kantilta sitä, kuinka haastavaa eurooppalaisuuden määrittely on, mikä johtaa siihen, että alueiden institutionalisoitumisteorian näkökulmasta Euroopan unioni ei ole kovin hyvin institutionalisoitunut sisäisen aluetietoisuuden osalta. Mutta Euroopan unionin perussopimuksistakin tulee hyvin ilmi tietyt jaetut arvot ja tietty jaettu ideologia kaikkien jäsenvaltioiden kesken. Eli jos identiteetin sijaan tarkasteltaisiin ideologista yhteneväisyyttä voisi unioni ainakin teoreettisen tarkastelun pohjalta vaikuttaa vahvemmin institutionalisoituneelta. Ajankohtainen poliittinen diskurssi tosin osoittaa, että tietyt poliittiset voimat tahtovat kyseenalaistaa nämä perussopimuksiin kirjatut jaetut arvot.

Euroopan unionin sisäisellä politiikalla ja unionin sisäisillä politiikkadiskursseilla on merkittävä vaikutus unionin ulkoiseen aluetietoisuuteen, tunnustetaanko ja tunnustetaanko unioni globaaleilla areenoilla. Ulkoisen aluetietoisuuden ja samalla instituutioiden saralla on edetty jokaisen uuden perussopimuksen kohdalla, viimeksi unionille luotiin yhteinen ulkosuhdehallinto ja ulkosuhteiden korkea edustaja. Viime vuosina useilla jäsenvaltioilla on kuitenkin ollut haluja ohittaa unioni, ja voikin olla, että

seuraava tulevaisuudessa siintävä uusi perussopimus ei vahvista unionin ulkoista aluetietoisuutta.

Euroopan unioni on onnistunut luomaan hyvin symboleita, mutta toinen asia on se, että kuinka moni EU-kansalainen todella juhlii Eurooppa-päivää tai tunnistaa EU-hymnin *Oodi ilolle*. Alueen institutionalisoitumisen symbolien muotoutumisen täyttämiseksi ei riitä se, että alueelle on luotu symboleja, vaan alueen asukkaiden pitää aidosti ottaa nämä symbolit omakseen. Euroopan unionissa näin ei tällä hetkellä ole käynyt. Se johtuu osaltaan siitä, että vaikka unionin institutionaalinen pohja onkin nopealla vilkaisulla hyvin vahva, on tuo institutionaalinen pohja etäällä kansasta, ja unioni ei pääse tuomaan symboleita kansalaistensa tietouteen esimerkiksi sellaisten instituutioiden kuin koulutusjärjestelmä tai media kautta.

Tässä tutkielmassa alueiden institutionalisoitumisen eri vaiheiden mahdolliseen järjestykseen ei ole otettu kantaa, vaikkakin olen pyrkinyt rakentamaan loogisia siirtymiä vaiheista toiseen. Mutta lopuksi on syytä arvioida, missä järjestyksessä institutionalisoitumisen ulottuvuudet ovat Euroopan unionissa toteutuneet. Toki samalla on tiedostettava se, että nämä kaikki ulottuvuudet ovat jatkuvassa muutoksessa. Mutta kuten edellä tuotiin ilmi, on ajatus yhtenäisestä Euroopasta noussut ensimmäisen kerran esiin jo 1300-luvulla ja eurooppalaisuutta määriteltiin jo Antiikin ajalla ulkoisten uhkien kautta. Eli jonkinlainen aluetietoisuus Euroopan unionin kehittymisen taustalla on syntynyt jo vuosisatoja sitten. Tämän päälle ovat samoihin aikoihin rakentuneet ensimmäiset instituutiot ja territorio. Nämä toki ovat kehittyneet koko ajan vuosien varrella. Aivan viimeisimmässä vaiheessa unioniin on luotu symbolinen ulottuvuus, jolla pyritään vahvistamaan aluetietoisuutta. Euroopan unionin osalta on siis havaittavissa tietty järjestys, jossa alueellisen institutionalisoitumisen eri vaiheet ovat käynnistyneet.

Ainakin kun lähestytään Euroopan unionin kehitystä alueellisen institutionalisoitumisteorian näkökulmasta, tulee joka vaiheessa väistämättä mieleen ajatus siitä, kuinka Euroopan unioni on ylhäältä alaspäin kulkeva rakennusprojekti. Tämä vaikutelma voi johtua valitusta teoreettisesta näkökulmasta, mutta toisaalta EU leimataan usein elitistiseksi projektiksi (Petrović 2016: 59). Omalla tavallaan myös Luhmannin tutkimus tukee väitettä elitistisyydestä (2017: 1370): Luhmannin mukaan korkeammin koulutetut kokevat itsensä eurooppalaisiksi jo alemmilla integraation asteilla. Toisaalta

Luhmann toteaa, että integraation edetessä myös vähemmän koulutetut omaksuvat eurooppalaisen identiteetin (2017: 1375). Toki Euroopan unionissa on pitkälti kyse hallinnollisesta projektista, ja niin oli aikanaan myös Suomessa kuntien rakentaminen aluksi lähinnä hallinnollinen projekti. Siitä huolimatta kunnista on muodostunut monille suomalaisille yksi elämän perusyksiköistä ja kuntalaisuudesta yksi perusidentiteeteistä. Paasi onkin todennut, että yksi edellytys alueen muodostumiselle on poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset diskurssit alueeseen liittyen ennen kuin alue varsinaisesti muodostuu (2009: 124).

Euroopan unionin alueellinen institutionalisoituminen on vielä käynnissä. Jokaisen muodostuvan alueen taustalla on yleensä, ainakin jos sen odotetaan institutionalisoituvan, jonkinlaista polkuriippuvuutta. Historiallisessa kontekstissa Euroopan unionin institutionalisoitumisen voi odottaa jatkuvan, sillä Euroopan yhtenäisyyden hakemisella on hyvin pitkät juuret. Eurooppalaiset ovat määritelleet itsensä yhtenäiseksi ryhmäksi monessa vaiheessa historiaa. Kuitenkin unioni on mielenkiintoisten poliittisten vaiheiden edessä. Useissa jäsenvaltioissa kansallisuusaatteet ja nationalistiset puolueet ovat voimistuneet, mikä on nähty ikään kuin vastaiskuna globalisaatiolle (Šifta & Chromý 2017: 101). Mikäli institutionalisoitumisen halutaan jatkuvan, on prosessi saatava entistä lähemmäksi EU-kansalaisia. Tutkielmani on osoittanut, että tällä hetkellä unioni koetaan syystäkin etäiseksi, elitistiseksi hallinnolliseksi projektiksi.

Loppujen lopuksi alueiden muodostumisessa kyse on tahtotilasta ja mielikuvista. Alueet ovat sosiaalisia konstruktioita, eikä Euroopan unioni tästä eroa millään tavalla. EU on hyvin poliittinen projekti ja sosiaalinen kompromissi (Keating 2017: 619). Unionin aluetta rakennetaan paitsi poliittisilla ja hallinnollisilla päätöksillä myös meistä jokainen rakentaa sitä omassa arkielämässään omien diskurssien ja performanssien kautta.

LÄHTEET

- Agnew, J. (1994). The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy* 1: 1, 53–80.
- Ahlqvist, T. & S. Moisio (2014) Neoliberalisation in a Nordic State: From Cartel Polity towards a Corporate Polity in Finland. *New Political Economy* 19: 1, 21–55.
- Airriess, C., M. Hawkins & E. Vaughan (2012). Situating banal nationalism, the culture wars, and civil religion: governing localized geographies of national identity in Indiana. *Social & Cultural Geography* 13: 1, 49–67.
- Antonsich, M. (2010). Exploring the correspondence between regional forms of governance and regional identity: The case of Western Europe. *European Urban and Regional Studies* 17: 3, 261–276.
- Bauder, H. (2014). Domicile citizenship, human mobility and territoriality. *Progress in Human Geography* 38: 1, 91–106.
- Bristow, G. (2010). *Critical Reflections on Regional Competitiveness. Theory, policy and practice*. 186 s. Routledge.
- Budget 2019 VOB (2019). Frontex – European Border and Coast Guard Agency. <https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Budget/Budget_2019.pdf>. 25.11.2019.
- Cauvet, P. (2011). Deterritorialisation, reterritorialization, nations and states: Irish nationalist discourses on nation and territory before and after Good Friday Agreement. *GeoJournal* 76, 77–91.
- Cetrà, D. & R. Liñeira (2018). Breaking-up within Europe: Sub-state Nationalist Strategies in Multilevel Polities. *Journal of Common Market Studies* 56: 3, 717–729.
- Delanty, G. & P. O'Mahony (2002). *Nationalism and Social Theory: Modernity and the Recalcitrance of the Nation*. 207 s. Sage Publication.
- Euroopan unionista tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto. (2012). <http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj>. Viitattu 4.12.2019.
- Eurobarometri (2019). Standard Eurobarometer 91. European citizenship. <http://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2253_91_5_STD91_ENG>. Viitattu 25.11.2019.
- Gaberell, S. & B. Debarbieux (2014). Mapping regions, framing projects. A comparative analysis on the role of mapping in the region-building process of two European regions. *Geoforum* 52, 123–136.
- Haukkala, H. (2012). *Suomen muuttuvat koordinaatit*. 196 s. Gummerrus Kustannus Oy.
- Kaiser, R. & E. Nikiforova (2008). The performativity of scale: the social construction of scale effects in Narva, Estonia. *Environment and Planning D: Society and Space* 26: 3, 537–562.
- Keating, M. (2015). Territorial Autonomy in Nationally Divided Societies: The Experience of the United Kingdom, Spain, and Bosnia and Herzegovina. *Teoksessa: Basta, K. & J. McGarry & R. Simeon (toim.): Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, 121–147. UBC Press.
- Keating, M. (2017). Europe as a multilevel federation. *Journal of European Public Policy* 24: 4, 615–632.

- Kitchin, R. & M. Dodge (2017). Rethinking maps. *Progress in Human Geography* 31: 3, 331–344.
- Koch, K. (2018). The spatiality of trust in EU external cross-border cooperation. *European Planning Studies* 26: 3, 591–610.
- Korostelev, E. (2013). Evaluating the role of partnership in the European Neighbourhood Policy: The Eastern neighbourhood. *Eastern Journal of European Studies* 4: 2, 11–36.
- Luhmann, S. (2017). A Multi-Level Approach to European Identity: Does Integration Foster Identity? *Journal of Common Market Studies* 55: 6, 1360–1379.
- Luukkonen, J. & S. Moisio (2016). On the socio-technical practices of the European Union territory. *Environment and Planning A* 48: 8, 1452–1472.
- Marston, S. A. (2000). The social construction of scale. *Progress in Human Geography* 24: 2, 219–242.
- McCormick, J. (2011). *Understanding the European Union: A Concise Introduction*. 5. p. 247 s. Palgrave Macmillan.
- McGarry, J. & B. O’Leary (2015). Territorial Pluralism: Taxonomizing Its Forms, Virtues, and Flaws. *Teoksessa: Basta, K., J. McGarry & R. Simeon (toim.): Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, 13–53. UBC Press.
- Moisio, S. & A. Kangas (2016). Reterritorializing the global knowledge economy: an analysis of geopolitical assemblages of higher education. *Global Networks*, 16: 3, 268–287.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). Suomesta eurooppalaiseen korkeakouluverkostoihin mukaan neljä yliopistoa. < https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/aset_publisher/1410845/suomesta-eurooppalaiseen-kekkouluverkostoihin-mukaan-nelja-yliopistoa>. Viitattu 21.11.2019.
- Paasi, A. (2001). Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies* 8: 1, 7–28.
- Paasi, A. (2009). The Resurgence of the ‘Region’ and ‘Regional Identity’: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe. *Review of International Studies* 35, 121–146.
- Painter, J. (2010). Rethinking territory. *Antipode* 42: 5, 1090–1118.
- Petrović, N. (2016). EU ideology. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 29: 1, 56–76.
- Prokkola, E.-K. (2019). Border-regional resilience in EU internal and external border areas in Finland. *European Planning Studies* 27: 8, 1587–1606.
- Rodríguez-Pose, A. (2013). Do Institutions Matter for Regional Development? *Regional Studies* 47: 7, 1034–1047.
- Sassen, S. (2008). *Territory, authority, rights: from medieval to global assemblages*. 4. p. 493 s. Princeton University Press.
- Šifta, M. & P. Chromý (2017). The importance of symbols in the region formation process. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 71: 2, 98–113.

- Simeon, R. (2015). Is Federalism like Snow, and Is It Exportable? Some Cautionary Notes on the Study of Federalism. *Teoksessa*: Basta, K. & J. McGarry & R. Simeon (toim.): *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, 99–120. UBC Press.
- Vainikka, J. (2016). 'A citizen of all the different bits': emotional scaling of identity. *Geojournal* 81: 1, 5–22.
- von der Leyen, U. (2019). *Kunnianhimoisempi unioni. Ohjelma Euroopalle*. 27 s.
- Zimmerbauer, K. (2011). From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies* 19: 2, 243–260.
- Whelan, Y. (2016). Mapping Meanings in the Cultural Landscape. *Teoksessa*: Ashworth, G.J. & B. Graham (toim.): *Senses of Place: Senses of Time*, 61–72. Routledge.
- Öner, S. (2004). The Limits of European Integration: the Question of European Identity. *Ankara Review of European Studies* 3: 2, 27–38.